

Sanata Ödül Verilebilir mi?

Can Be Given An Award To Art?

Yrd. Doç. Dr. Bülent SÖNMEZ

Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü

cbsonmez@hotmail.com

Özet

Sanat eseri teorik aklın ürünü değildir. Bu yüzden onu teorik akılla değerlendirmek mümkün olamaz. Bu anlamda Sanat eseri eleştirilemez. Sanat eseri ancak ona muhatap olanda uyandırdığı estetik heyecan ile anlam kazanır. Bu da sübjektif bir durumdur. Bu yüzden sanata ödül verilemez. Sanata ödül verebileceğimiz bir kriter yoktur. O halde ödül sanatçıya verilebilir. Bu da bazen siyasi bazen ideolojik, bazen de ekonomik olabilir. Bu anlamda sanatçıyla verilen ödülün estetik bir değeri ödüllendirdiği söylenemez. Bu ödül en iyimser ifadeyle “sanatçının çabalarını ve alın terini ödüllendirmek” adına verilebilir. Ancak sanatçının ödülü büyük ölçüde hayata katılma coşkusu yaşamaktan ve bu coşkuyu dışa vurmadan doğan üretmenin sağladığı içsel huzur olacaktır.

Sanata ödül vermek isteyenler sanatı bir bilim gibi algılayarak yanlıgısı içinde olabilirler. Ancak sanatı değerlendireceğimiz kesin kriterler yoksa sanata ödül verme çabası da beyhude bir çaba olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat eseri, Teorik akıl, Estetik değer, Sanat, Eleştiri, Ödül, Bilim.

Abstract

The work of art is not the product of a theoretical mind. Therefore it is not possible to judge and criticize it with the theoretical eye. The work of art finds its meaning only those people who have an eye for art. This is a subjective situation. Therefore art can not be given an award but its creator is awarded for his work. And this is sometimes for a political, economical or ideological situation. However this award does not value the aesthetics of his work. So to say the artist's efforts and power which he put in his work is awarded. Especially this award will be the artist's joy of life and his complete inner satisfaction.

If art should be given an award then it is important not to consider it as science. However, if there are no criteria for this special piece of art, then it will be an ineffective attempt to award it. The prize is given in return of valuable things. We can not give an award directly to Art, because it is on an emotional basis. Therefore it can't be criticized. Because The criticism depends on an intellectual basis. We can't estimate it as an intellectual approach. As it hasn't appearance from intellectual part. Though what is the evaluation of the Award for Art? Who can decide to award Art? How can an award be given to Art?

Key Words: The Work of Art, Theoretical reason, Aesthetic value, The Art, Criticism, Award, Science

Giriş

Ödül,yapılan *değere* ilişkin bir işin karşılığı olarak verilebilir. Ödül'ün kendisi bir değerdir ve bir değer in ifadesi; bir değer in karşılığı olarak sunulan şeydir. Değer dediğimiz şey ise bilgisel, sanatsal ve ahlaksal olarak öne çıkar.

Bilgisel değer doğru ve yanlış, sanatsal değer güzel ve çirkin, ahlaksal değer ise iyi ve kötüyü konu edinir. Elbette burada Aydınlanma dönemi ile beliren ayırmadan yola çıkarak

söylüyoruz bunları. İlkçağ felsefesinde ahlaksal ve sanatsal değer arasında çok da temelli bir ayırım bulunmamaktaydı. O dönem filozofları güzel dediklerinde aynı zamanda iyiyi, çirkin dediklerinde ise kötüyü belirtiyorlardı. Bu bütün bir geleneksel yaklaşıma sinen bir durumdu. Masallarda bile kötüler hep çirkin iyiler ise hep güzel olarak betimleniyordu.

Ama Yeniçağda güzel ile iyinin farklı kategoriler olduğunun altı çizilmeye başlandı. Yani bir şey *iyi ama çirkin, kötü ama güzel olabilir* anlayışı ile sanatsal değer ile ahlaksal değer ayrı kategoriler olduğu kabul edildi. Bu konuda Kant bilgisel, sanatsal ve ahlaksal değerlerin ayrı olduklarını belirtti.

Bilgisel değer ahlaksal değer ile, sanatsal değer bilgisel değer ile ele alınamayacağı önemli bir yaklaşım olarak belirdi. Kant ahlaksal değer teorik akılla temellendirilemeyeceğini vurguladı. Bu durumda teorik akıl, ahlaki akıl ve yargı gücü diye betimlediği üç kategoriye ayırdı insan aklını. O halde gerek pratik akıl gerek yargı gücünü teorik akılla temellendirmemiz mümkün olmayacaktı. Bu noktada sanat teorik bir bilgi verme aracı olmaktan çıkmalı bu gözle bakılmamalıydı.

Güzel'in alanına teorik akılla nüfuz edememe gerçeği sanat'ın teorik akılla değerlendirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Bu anlamda sanat'ı eleştirmek mümkün gözükmemektedir. Şimdi bunu ele alalım.

Sanat Ve Eleştiri

Eleştiri sanat eserini ortaya koyamaz. Eleştiri mantıksal çıkarımlara dayandığı için özde mantıksal çıkarımların ürünü olmayan şeyi anlamlandırma gibi boş bir uğraşın içine girmiş olur. "Onun için derler ki "eleştiri eseri öldürür". Eleştiri, haddizatında düşünce meyvesi olmayan bir şey e "mana vermek" ister. Eleştirici için eser bir obje veya "psikolojik fenomen"dir. Sanatkar için ise eser, ıstırap ve başından geçenlerin etkisiyle harekete geçirilen tamamen içsel bir vizyondur. Tahlil ve mantıkî düşünmenin neticesi olmayıp, "*üzüntü ve acının çocuğu*"dur (Picasso). Onun için eleştiriciler, yaklaşımlarıyla eseri aydınlatacakları yerde daha ziyade karartıyorlar. Einstein, Franz Kafka'nın bir eserini okuduktan sonra şöyle şikayette bulundu: "Onu okuyamadım. Onu anlamak için insanın ruhu yeter derecede komplike değildir" (Thomas

Mann'a yazdığı bir mektuptan.) Fakat eleştiriciler Kafka'nın kendisine bile "üstün çıkmayı" başardılar. ¹ "Kafka'yı okumak, bazı yorumcularım okumaktan daha kolaydır" diyenler bulunmaktadır.

Resim sanatı için de aynı durum geçerlidir. "Andre Marchand: «Ressam aydınlardan değildir. Resim sanatında zekanın hiç bir faydası yoktur. Ruh için de aydınlık lazım.» Rissier: «Resim sanatı insanî hissiyata hitap eden bir şeydir. Daima kaynaklara dönmek icap eder. En saf ve en gerçek onlardır. Uygarlığımız entellektüalistiktir. Bir aydın ise plastik sanatı asla anlamaz.»²

Sanatın ne söylemek istediğini anlama çabası ile onu yaşamak onu tecrübe etmek arasında muazzam farktan söz ediyorum burada. Bu noktada sanatı teorik akılla değerlendiren ile, ona muhatab olan kişi arasındaki fark son derece belirgindir. Sanatı değerlendirenlerden değil, okurlardan destek gördüğünü söyleyen romancıların bu vurgusu meseleyi anlamamıza yardımcı olabilecek önemli bir veridir. Bu konuyu sanat ve bilgi ilişkisine eğilerek biraz daha açalım.

Sanat ve Bilgi

Hegel sanatın bilgi ile ilişkisini zihin ile arzu arasındaki ayrıma dikkat çekerek ortaya koymaya çalıştı. "Zihin, arzunun yaptığı gibi bireysel olan herhangi bir şeye kendisini bağlamaz, fakat bireysel olanın evrensel bir şeyler içermesi ölçüsünde ilgi duyar ona. İnsan işte bu evrenselliğin görüş açısı içinde yalnızca şeylerle yüz yüze geldiği zaman bu, onun kendine özgü evrensel bir nedeni olmaktadır; zira kendini doğada bulmayı ve şeylerin içsel özünü yeniden kurmayı dener. Böylece duysal varlık özsel temeli kurduğu için hemencecik kendisini açığa çıkaramaz. Sanatın bu spekülatif gereksinme ile görece hiçbir işi yoktur. Ama bilime gelince o, bu gereksinmeyi temin etmeye çalışır, ya da bunu en azından bu bilimsel biçim altında ve pratik arzunun itkileri ile ortak bir sebep oluşturmaksızın yapar. Açıktır ki bilim, duysal olan bireyselden kalkabilir ve aracısız görünüşün yani doğrudan doğruya görünen şeyin bir tasarımına

¹ -Begoviç Aliya İzzet, Doğu ve Batı Arasında, İstanbul 1993, shf.136

² -a.g.e,shf.136

sahip olabilir.”³ Dolayısıyla sanat’ın ve bilimin alanı farklıdır. Bunlar birbirine irca edilemezler.

“Evrende mümkün olan ve bilinen üç hakikat vardır. Bunlar *madde* , *hayat* ve *şahsiyet* dir. Bilim madde ile, sanat ise şahsiyet ile uğraşmaktadır. Zira bilim hayata ve insana dönük olduğu zaman bile bunlarda ancak cansız ve şahsi olmayan ne varsa onu kendisine konu edinir.”⁴ Bilim insanı bile sadece maddi olarak ele alabilir.

“Makinede bir düzen, melodide de bir düzen vardır; ama onlar hiçbir zaman birbirine döndürülemez. Birincisinde tabiat, mantık ve matematikle uyum halinde bulunan parçaların ve bağlantıların mekan ve nicelik itibarıyla belirli bir sıralama içinde bulunur. İkincisinde ise bir melodi yahut bir şiirde kelimeler veya tonlar bir uyum halinde bulunur. Bu iki düzen birbirinden apayrı iki alana aittir. Bunlar bilim ve dindir veya bilim ve sanattır..”⁵

Bu durumda sanatsal alanı teorik akılla değerlendirme çabaları da anlamsız hatta gereksiz bir çaba olacaktır. Sanatı değerlendirebileceğimiz teorik bir kriter olamayacağı için bu noktada bir başka kriter aramamız kaçınılmazdır.

Özellikle şiir ve romana ilişkin değer yargıları ortaya koymanın hemen hemen imkansız olduğunu söyleyerek başlayabiliriz bu konuyu el almaya.

Şimdi sanata ödül vermeye yeltenenler hangi kriterlere yaslanmaktadırlar. Bir sanat eserinin sosyal gerçekliği gözler önüne sermesi mi; toplumları birbirine yakınlaştırma vurgusundaki başarısı mı, sanatçının yaşamı mı, eserin içeriği mi, insanı doğru bir biçimde yansıtması mı, bireyde uyandırdığı estetik heyecan mı, kullandığı dil ya da üslup mu?

Bir sanat eserine ödül biçme tavrı insanın bütün gizlerini bilme iddiasında olmakla mümkün olacaktır. Çünkü sanat çoğu kere bir giz olarak kalmıştır ve kalacaktır da. Sanat gizini insanın gizinden almaktadır. Bir sanat eserine ödül verme çabası insanın gizini çözdüğünü düşünmek anlamına gelir.

³ Bkz.Hegel, Estetik, Türkçesi, Nejat Bozkurt, İst.1982, shf.77,78

⁴ -Begoviç, a.g.e,136

⁵ -Begoviç, a.g.e

Sanatçı diye bilinen insana ödül verilebilir belki, ancak sanata ödül vermek kimsenin haddi olamaz. Sanat ödülünü sanatçıda ve sanata muhatab insanda bıraktığı etki ve duygusal etkileşimle elde eder.

Sanat teorik akılla ele alınmaz ama sanat eseri ile muhatabı arasında elbette kimi etkileşimler olabilecektir. Biz bunları zihinsel çıkarımlarla ele alabiliriz. Burada değerlendirmemiz sanatın etkisi üzerinedir sanatın “ne” liği üzerine değildir elbette. Biz sanatın “ne”liği değil etkileri üzerine konuşabiliriz. Ayrıca bu konuda hangi sanat eseri daha başarılıdır diye bir belirleme yapmamız mümkün olamaz. Bunları söylerken sanatın hiçbir işleve sahip olmadığını söylemek istemiyoruz. Ancak bu işlevler sanat eserinin etkilerinden çıkardığımız sonuçlardır. Bunu ileride değerlendireceğiz.

Bu noktada bizim öncelikle beğenin “ne” liği ve sanatın işlevselliği gibi iki temel konuyu ele almak zorunda olduğumuz ortadadır.

Beğeni ideolojik olabilir; dinsel olabilir. Bu noktada saf bir beğeni kriterinin olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur.

Beğeniden sözettiğimizde sanatın değerinden değil sanata muhatab olan insanın sanat karşısındaki duruşundan söz ediyoruz demektir. Bu noktada beğeni çoğu kere özeldir. Ancak bu konuda genel bir beğeni kriteri bulmamız mümkün olamaz mı? Şimdi bunu ele alalım.

Beğeni Açısından Sanat’ın Değeri

Bir kere öncelikle beğenin kişisel olup olmadığını tespit etmek gerekmektedir. Ayrıca beğeni konusunda her insan eşit midir? Yani herkes aynı şeyi aynı şekilde beğenebilir mi? Benim beğenim bir başkasını ne kadar bağlar? Beğeni için genelgeçer kriter ya da kriterler ortaya koyma çabaları olmuştur. “D. Hume ‘ye göre beğeniye belirleyen kimi etmenler bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ele alınabilir.

1) *Genel normalite koşulu:* Sağlıklı bir insan doğası gereklidir beğenin gerçekleşebilmesi ve sağlıklı olabilmesi için. Hastanın tad alma duyusu nasıl sorunluysa, sağlıklı olmayan bir insan doğasının sanatı değerlendirebilmesi o derece sorunlu olacaktır.

2) *Bilirkişi (expertise) kriteri:* Bu konuda meşhur bir anektod aktarılır. Şarap konusunda uzman bir kaç kişi aynı küpten bir miktar şarap içiyorlar. Birisi kokluyor bu şarapta demir

kokusu var diyor; diğeri meşin tadı var diyor, fiçı sahibi ise koku falan yok diyor. Şarap küpü satıldıktan sonra içinden meşin bir kayışa asılı demir bir anahtar bulunuyor. Bu şaraptan anlayanlar tarafından tespit edilen bir gerçek oluyor.

Bilirkişi kriterini esas alanlar çoğu kere güzeli hoş olana; hoşlanılan şeye indirmektedirler.

3) *Tecrübe (pratik) veya kültürleştirme (cultivation) kriteri*: Sağlam doğasını sanatsal tecrübeleriyle bütünleştirip pratik olarak birikimlerle bütünleştirmek.

4) *Ayırım kriteri*: Kültüre dayalı yargı ile önyargılı bir biçimde bilgisizliğe dayalı yargıyı birbirinden ayırabilmek.

5) *Sağlam anlama yetisi*: Bir sanat eserinin anlamını kavrayabilmek kadar zekaya sahip olmak gerekir.”⁶

Eğer beğeni bu saydıklarım ile belirleniyorsa bunların hiçbiri salt başına bir sanat eserini değerlendirmeye ve onu ödüllendirmeye yetmez. Bütün bunlar bir takım teknik ve teorik çıkarımlardır ki sanat eserinin böyle teknik ve çıkarımsal kriterlere ihtiyacı bulunmamaktadır. Sanat ne bilgi vermek için ne de dil oyunları yapmak için ortaya konur. Onun kendine has dünyası kendine has yapısı vardır. O bilgisel değil duygusal yönün ürünüdür ve o yöne vurgu yapar.

Ayrıca yukarıda belirtilen özelliklerin içinde salt sanatsal değil, kimi ahlaksal ve kültürel öğeler bulunmaktadır. Sanatı değerlendirirken sosyal yargılarımızın rol oynadığını inkar edemeyiz. Sanatı bizim açımızdan değerli kılan da zaten salt sanatsallığı değildir. Kimi sosyal değerlerin devreye girmesi sanata bakışımızı etkileyebilmekte sanat açısından değerli olan bir eseri değersiz bulmamıza sebep olabilmektedir. Bu yüzden estetik yargı bir ahlak yargısı olamaz. Sanatı ahlakın hizmetine sokmak isteyenler (Tolstoy v.s) bulunmasına rağmen sanat eseri insanın ahlaken iyileştirilmesini sağladığı için değerli değildir. ⁷ Ama ahlaksal duruş elbette sanatın

⁶ -Hünler Hakkı, Estetik'in Kısa Tarihi, shf.204-212, İst.1998 (bkz. David Hume, Of the Standard of Taste Bristol 1995)

⁷-Ahlaki sanatın hizmetine sokmak isteyenler de bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre sanat ahlakla çatışırsa sanat tercih edilmelidir.

etkisini ve insanda yankı bulmasını etkileyecektir. Burada sanatın sanat oluşundan değil, bizim sanat karşısındaki durumumuzdan söz ettiğimizi bir kez daha vurgulamak isteriz.

Sanyorum Toynbee Mısır piramitlerinden bahsederken “*onların nasıl yapıldığını öğrenmem piramitlerin estetik değerini unutturdu*” şeklinde birşeyler söylemişti. Anlaşıyor ki sanat eseri ortaya konulurken veya bir sanat eserine bakarken salt estetik yanımla hareket etmiyoruz. Ahlâki değerlere düşman olduğu söylenen Nietzsche'nin bile bir at arabacısına ata zulmettiği gerekçesiyle müdahale ettiği anlatılır. Einstein'ın fizikçi olması Dostoyevski'nin romanlarına kayıtsız kalması anlamına gelmez. Müslüman bir insanın camiye bakışı ile kilise mimarisine bakışında mutlaka farklı boyutlar bulunacaktır. “Yırtık Pabuçlar” tablosuna bakarken salt güzel çizimi; yansıtılması, renk uyumuna değil, yanısıra yoksulluk, sefalet gibi olumsuzluklara insani ve vicdani yanımla katarak bakarız. Böylelikle bu sanat eseri bizde bulunan değer duygusu ile belli bir anlam kazanır.

Çünkü insanda hem ahlaksal hem de sanatsal değerler bulunmaktadır. Ahlak iyiye ve kötüye, sanat güzele ve çirkine anlam verir. Bu noktada insanda hem ahlaki bir yan hem de sanatsal bir yan vardır. İnsan için estetik bir değer olduğunu kabul ediyorsak elbette etik bir değer olduğunu da kabul etmemiz gerekecektir. Çünkü etik bir değer yoksa estetik bir değer olduğu nasıl izah edilecektir.⁸

Bergson'un dediği gibi “Müzik ağladığında aslında ağlayan insanlıktır, bütün doğadır. Gerçekte müzik bu duyguları içimize sokmaz”⁹ İnsan güzeli isteyip çirkinden yüz çevirdiği gibi iyiyi isteyip kötüden yüz çevirmektedir. Ancak burada insanın iyiye ve kötüye biçtiği anlam farklı olabilir.¹⁰ Her iki tutumda da insan en temelde mükemmeli aramakta; onu özlemektedir. Bu temeldeki *mükemmeli arama yöneliminde* rölativite yoktur. Etik ve estetik değerler insanî kemâli tamamlayan ayrılmaz değerlerdir. Ahlaki norm kabul etmeyip sanatsal norm kabul etmek de

⁸-İlkçağ filozofları nezdinde etik ve estetik değerler çoğu zaman bir ve aynı kabul ediliyordu. Yani iyi dendiği zaman güzel kötü dendiği zaman çirkin anlaşılabilirdi. Ayrıca sanat ile zanaat arasında fark görülüyordu kimi kere. Etik ve estetik değerleri bu şekilde ele almak elbette önemli bir sorunun çözülmesinde kimi çıkış yolları göstermektedir.

⁹ Bergson H. Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı, Shf 35, çev. M .Mukadder Yakuboğlu, İst. 2004

¹⁰- Bu çift yönlü bir konudur. Birinci boyutta. İnsanın anlama yetisindeki yozlaşma ve ruhsal rahatsızlıklar sebebiyle değer duygularını yitirebileceği gerçeği; öbür boyutta sübjektif bir rölativite söz konusudur. Bir sokak köpeğinin bende uyandırdığı etki ile sevgilisinin mahallesinden geldiğini bilen aşıkta uyandırdığı etki farklı olacaktır.

çelişkidir; tutarsızlıktır.¹¹ Gerek etik gerekse estetik hiç bir norm bulunmadığını söylemek de sanat ile saçmalık arasında fark görmemek demektir. Aynı yaklaşım hayatı da saçma gören sağlıksız bakışın ürünüdür. Bizim iyiye ve kötüye güzele ve çirkine bakışımız farklı olabilir ancak *en temelde bir iyi ve kötü, güzel ve çirkin değerlerine sahibizdir insan olarak*. Bu noktada varolan etik ve estetik değerlere karşı olmamız ayrı; değerler alanında hiç bir norm kabul etmemek ayrıdır.¹²

Sanat ne ahlaksal ne de ideolojik kriterlere yaslanarak değerlendirilemez. Ancak insanı ne ahlaki ne de düşünsel yargılarından soyutlamamız mümkün olmayacağından bireyin sanat karşısında elbette kimi kere ahlaki kimi kere ideolojik duruşu olacaktır. Yalnız ahlaki duruş daha evrensel, ideolojik duruş daha lokaldir. Bu bireyin sanata bakışındaki öznel yargılarıdır. Ancak bu yargılar sanatın değerini belirlemede belirleyici değildir. Şimdi bunları ele alalım.

Sanat, İdeoloji ve Propaganda

İdeoloji kabaca teorik akıl ile insan evren ve hayat hakkında ortaya konulan yargılar toplamı olarak tanımlanabilir.

Sanat eseri sübjektif bir birikim ve objektif bir yaklaşımdan doğmaktadır. Bir sanat eserinde sanatçının yaşadığı atmosferden izler, sanatçının dünya görüşü ve evrensel insani ortak temalar bulunabilmektedir. Sanatçıyı ne yaşadığı ortamdan, ne sahip olduğu inanç ve düşüncelerinden, ne de insanlığından soyutlamak mümkün olmadığından bir sanat eserinde bu unsurların bulunması doğaldır. Örnek verecek olursak; saltanat döneminde sevgili tasviri için kullanılan imgeler "ok gibi kirpikler, yay gibi kaşlar ve kement gibi zülüflerdir. Oysa günümüz yeni şiirinde bu imgelere rastlamak zordur. Onun yerine "*kirpiklerin diken diken, telörgüler kirpiklerin*" gibi imgelere rastlanabilmektedir. Yaşadığı ortam şâirin kelimelerine bu şekilde bir etkide bulunmaktadır. Bir sanat eserinde sanatçının dünya görüşü ve ideolojisinden etkiler bulmamız da mümkündür. Örneğin "*Acılı oğulları ülkemin/ ucuz şarap içenler kötü sigara*"¹³ cümlesinde sosyalist dünya görüşünü benimsemiş bir şâirin derdinin, ülke insanların ucuz

¹¹ Kimileri ahlâkın ayrı sanatın ayrı normları olduğunu kabul ederken kimileri hiç bir norm kabul etmemektedirler ki her iki yaklaşım da kendi içerisinde çelişkiler yüküldür. Yukarıda belirtmeye çalıştığım gibi

¹²- Çünkü "tuvaletleri nasıl bulmak istiyorsan öyle bırak" tabelalarına sahibiz çok şükür. Burada temiz bulmayı istemek evrensel ve şaşmaz bir istektir.

¹³ -Ahmet Erhan-Alacakaranlıktaki Ülke'den...

şarap ve kötü sigara içmeleri olarak ortaya konulması anlamlıdır. Özlemi ise pahalı şarap ve pahalı sigara içmektir. Böyle bir cümleye dinsel bakış açısına sahip bir sanatçıda rastlayamayız.¹⁴ Ancak bu mısraların bize vermek istediği ortak insani tema insanların sınıfsal ayrımlarını vurgulamasıdır. Bu sınıf ayrımlarına yönelik bir tepkinin ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmede estetik yargı değil ahlaksal ya da teorik yargı etkili olmaktadır.

Sanat ve İdeoloji

Sanat'ın bir ideoloji yüklenip yüklenemeyeceği öteden beri tartışılıp durmaktadır. Tartışmanın odak noktası sanat eserinin bir propaganda aracı olarak görülüp görülmeyeceğidir.

Bana göre ideolojik yönlendirmelerle sanat eseri ortaya konulmaya çalışıldığında bu bağımlı bir eylem olur; özü yansıtmaktan uzaklaşır. Çünkü ideolojik yönlendirmeler insanı belli bir bakış açısına mahkum edeceğinden sanatı da yozlaştırıp işlevsiz kılacaktır. Özellikle evrensel insani temalardan uzaklaşan sanat eseri bir propaganda aracına dönüşecektir. Propaganda da aslolan ise insanın kendi düşüncelerini karşıdakine kabul ettirmektir. Bu da meseleleri bilerek ya da bilmeyerek tek cepheden ele almayı getirecek kişiyi insani olan temel hakikatten uzaklaştıracaktır. Oysa sanat düşünceden çok duyguyla alakalıdır. İnsanlar çeşitli etkilerle farklı düşünceler bile ortak duygular taşımaktadırlar. Zaten sanatın insanları buluşturduğu ortak nokta bu duygulardır.

Sanat eserinde sanatçının dünya görüşünden izler bulmamız ayrı, ideolojik propaganda kaygısı ile sanat eseri ortaya koyma çabası aynıdır. Birincisinde sanatçı bağımsız ve doğalken, öbüründe bağımlı ve yapmacıktır. Propaganda işlevi yüklenen sanat salt belli ideolojik kalıplara mahkûm olacağından, insani özden de uzaklaşacak ve muhatabını uzaklaştırılacaktır. Oysa sanat insani evrensel temaları yakaladığı ve yansıttığı oranda kalıcı olmakta; muhatabını evrensel hakikatle buluşturmaktadır.

Özellikle Marxist estetik kuramına yaslanarak sanat icra edenler; etmeye çalışanlar sanata propaganda işlevi yüklemişlerdir. Ki bu kurama göre zaten sanatın amacı propagandadır. Onlar "toplumcu gerçekçilik" adına şiirler, öyküler ve romanlar yazmışlardır.

¹⁴- Rastlasak bile bu eseri ortaya koyanı tanımiyorsak onun hakkında dindar bir sanatçı imajına sahip olmayız.

Bu çabaların tümünde insanları belli bir bakış açısının boyunduruğuna alma kaygısı öne çıkmaktadır. Köy romanlarında Anadolu köylüsü hep paradan başka şey düşünmeyen, ateist yaklaşımlara daha yakın ve çoğu kere uçkur düşkününü tipler olarak yansıtılmıştır.¹⁵ Bu Anadolu köylerinde ne câmi vardır, ne de namaz kılan bir fert. Olsa bile "din insanları uyutmak için uydurulmuş bir fenomendir" anlayışına yaslanan sanat icrâcısı, onları da anlayışı çerçevesinde bir kimlikle sunmaktadır. Din büyüğü kimliğindeki insanları, çıkarından başka şey düşünmeyen, iki yüzlü ve sahtekâr olarak lanse etmekten çekinmemektedir. Bu çaba sahiplerinin amacı gerçekleri yansıtmaktan ziyade belli bir bakış açısını dayatmaktır. Propaganda kaygısı meseleleri tek cepheden ele alma yanılısamasını getirmekte ve sanat yalan ve iftiraya teşne kılınmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya konulan kimi eserlerde de benzer yaklaşımlar söz konusudur.¹⁶

Bu eserler Kurtuluş Savaşında binlerce evladını vermiş bir milletin fertlerini ve onların inançlarını aşağılayan bir kurgu ile ortaya konulmuştur. Anadolu insanın kurtuluş savaşında gösterdiği fedakarlık ve özveri değil onların cehaletleri, yeniliklere karşı olumsuz yaklaşımları yansıtılmakta, kimi gerçekler kullanılarak temel hakikatlerin üstü örtülmeye çalışılmaktadır. Ki propaganda biraz da sahtekârlık demektir. Bu çerçevede bu eserlerin yeni bir toplum inşa etmek için kurgulanmış kimi ideolojik amaçların ürünü olduğunu söylememizde bir sakınca bulunmamaktadır.

Batıda da benzer yaklaşımlar görülmüştür. Özellikle Aydınlanma dönemi diye nitelenen dönemle birlikte bir din ve kilise eleştirisi özellikle din adamları (rahip)na yüklenen olumsuz kimlikle yapılmaya çalışılmıştır. Kilise ve din aleyhtarlığı yapmak adına her türlü kutsala savaş açan sanatçılar (!)ortaya çıkmıştır.

Bu tür propaganda faaliyetleri belli etkiler bırakmıştır. Zaten burada tartışmaya çalıştığım bu çabaların etkili olup olmadığı değildir. Evet bu çabalar etkili olmuştur ancak bu etki hem yüzeysel hem de kısa sürelidir. Hayat ve insan gerçeği karşısında saman alevi gibi sönmeye mahkumdur.

¹⁵- Fakir Baykurt, Bekir Yıldız-Necati Cumalı, gibi yazarların eserlerindeki ana temalar genelde bunlardır.

¹⁶- Özellikle Halide Edip'in romanları...

Çünkü böylesi çabalar insan gerçeğinden, hayat gerçeğinden uzaktırlar. Bu yüzden insana ve sanata darbe vurarak insanı kendisine unutturmaya çalışan çabalardır. Bu anlamda sanat ile tam ters istikametteler. Sanat insanın kendini, keşfetmesine yarayan bir imkândır. Toplumsal gerçekler sanatçıya mutlaka etki edecektir. Sanatçının eserinde toplumsal gerçekler bulunabilecektir. Ancak mesele bir propaganda düzeyine indirildiğinde toplumsal gerçekler yerini kimi kere toplumsal yalanlara bırakacaktır. Sanatçı "toplumsal gerçekçilik" adına "toplumsal yalancılık" işiyle uğraşmış olacaktır. Yozlaşan sanat, yozlaşmış kafaların oluşumuna zemin hazırlayacaktır.

Sanat eserinin içinde politika, sosyoloji ve tarih bulunabilir ancak sanat eseri ne politik, ne sosyolojik ne de tarihi bir eser olarak algılanmamalı; tarihin, sosyolojinin ve politikanın emrine verilmemelidir. Sanata görev verdiğiniz zaman ona sanat değil zenaat demek daha uygun olur ve ticaret erbabının uğraş alanına girer. Sanat eseri kendi görevini kendisi gerçekleştirir. Bu yüzden ona görev verme yanlışlığına düşülmemelidir. Eğer ortada gerçek sanat eseri varsa bu eser mutlaka her dönemde olumlu görevler yapacaktır. Ancak sanatçıya ödül vermek çoğu kere zenaata ödül vermek olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda her düşünsel ve ideolojik kampın kendine has sanatçıları bulunmaktadır. Bu sanatçı(!)ların ürettiği eserlerin estetik değerinden çok işlevselliği önemli olmaktadır. Bu noktada sanata yaklaşmak onun havzasına girmek mümkün olmamaktadır. Zenaat haline getirilen sanat eseri elbette işe yaramasıyla öne çıkacak, işe yaraması ise ona teorik akılla değer biçen ideolojik yaklaşımlar sayesinde olacaktır. Sanat ait olmadığı dünyanın bir malzemesi haline getirilip dejenere edilecektir.

Dolayısıyla eğer sağlıklı bir insani gelişimi özlüyorsak sanata propaganda işlevini yüklemeyerek insani duyguların yozlaşmasına dur diyebiliriz. Gerçek sanatı bulup çıkarma yolunda yapacağımız her çaba aslında insan gerçeğini ortaya çıkarma yolunda yapılan bir çabadır. İnsanı keşfettiğimizde bu, insana yapacağımız en büyük hizmet olacaktır. Bu bağlamda sanata ne kadar yaklaşmışsak hakikate de o kadar yaklaşmışız demektir.

Sanat ve Hakikat

Hakikat derken neden söz etmekteyiz? Hakikatin sanatla ilgisi nedir? şimdi buna eğilelim. Hakikat kainatta sabit, değişmez ve mutlak olanı karşılayan bir kavramdır. Eşyanın

özünde bulunan ana gerçeğe verilen addır. İngilizce’de hakikat kavramına karşılık olarak kullanılan truth, *constancy* olarak da ifade edilmektedir ki kelime anlam olarak “karar” “değişmezlik”, “sebat”, “bağlılık” anlamlarına gelmektedir.¹⁷ Bu da Arapça’da, sabit/değişmez anlamına gelen *hakk* kavramıyla birebir örtüşmektedir. O halde hakikat sabit olanı değişmeyeni en temel esası ifade etmektedir.

Kainatta değişmeyen yasalar vardır. Bu yasalar hem tabiat aleminde hem de insan özünde değişmez genel geçer ve sabittir. Bu noktada Yaşam, ölüm, sevgi, birer hakikattirler.

Gerçek ile hakikat farklıdır. Her hakikat aynı zamanda bir gerçeği ifade ederken, her gerçek bir hakikati ifade etmeyebilir; yalan gibi. Yalan her an rastladığımız gerçeklerdendir. Ancak yalanın bir hakikati yoktur. Bazen gerçekler kullanılarak hakikatin üstü örtülebilmektedir. Örneğin yalan gerçeği doğru olanı ortadan kaldırmak için kullanılabilir. Hayatta bir çok gerçek kimi kere hakikatin gizlenmesi amacına hizmet etmek için kullanılabilir.

Örneğin işçilerin ezildiği bir toplumda "ezilmişlik" gerçeğinden yola çıkarak işçileri bütün toplum katmanlarındaki insanlara tafdil etme gibi bir yaklaşımı benimsemek hakikati gizlemek anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım daha da ileri giderek bütün işverenlerin sömürücü olduğu sonucuna vardırılabilir, oradan da bütün zengin insanların kötü ve ezen olduğu düşüncesi ortaya çıkabilecektir. Oysa hakikatin bu olmadığı ortadadır.

Bir başka örnek verecek olursak zencilerin zulüm gördüğü bir ortamda zencilerin de hakları olduğunu savunmak hakikatin ifadesidir ancak bu gerçekten yola çıkarak bütün ırkların asli renginin siyah olduğu, bu yüzden siyah ırkın en üstün ırk olduğu sonucuna varmak gerçekler kullanılarak hakikatin uzağına düşmek demektir. Bu örnek cinsiyet ayrımları için de kullanılabilir. Kadınların ezilmesi gerçeğinden yola çıkıp erkek düşmanlığına varmak gibi.

İşte ideolojiler kimi gerçekleri kullanarak çoğu kere hakikatin uzağına düşmüş kafa yapılarının ürünüdürler. Onlar kimi insansal tepkilerden yola çıkmakla birlikte vardıkları nokta

¹⁷ -Merriam Webster. Unabridged Dictionary, Ayrıca kelimenin etimolojisi çok daha zengin açıklamalar getirmektedir yaklaşımımıza. Örneğin truth kelimesi ile ilintili olarak Fact kavramı deed anlamında kullanılmakta o da hareket eylem anlamına geldiği gibi hukuksal ifade olarak tapu senedi, belge anlamına da gelmektedir. Belge ise insanlar arası kesinliği ve hakikati ortaya koyan şeydir. Biz burada bu konunun ayrıntılarına girmiyoruz.

itibarıyla insanlara acı ve sıkıntı vermişlerdir. Hayat ve insan gerçeğini doğru dürüst tahlil edememek insanı hakikatin uzağına düşürecektir elbette.

Sanat konusunda da ideolojik yönlendirmeler devreye girdiğinde duygusal olan cephe yozlaşmakta; insani değerler dumura uğramaktadır. Bu noktada sanat hakikati örtmeye yarayan bir araç konumuna mahkum edilmektedir. Aslında bu tutum sanatı da ortadan kaldıracaktır bir süre sonra. Çünkü ideolojiler için insan ve eşya birer malzeme yığınıdır. Bunlar hakkında belli yargılar ortaya koyulmuştur en başta. İnsanı ve eşyayı birer malzeme yığını olarak görerek sığ bir bakış açısıyla yeni yapılar kurmaya çalışmak evrensel hakikati yakalama çabasıdır uzaklaşmak demektir. Bu tutum gözüne mavi cam takıp bütün kainatta maviden başka renk olmadığını iddia etmek gibi bir sapmaya vardıraktır kişiyi.

İdeolojiler insanın düşüncelerinin ürünüdürler. Oysa sanat alanı düşünceden çok duygularla ilgili bir alandır. İnsanlar ortak düşüncelere çeşitli yönlendirmelerle sahip olmasalar da, ortak duygulara sahiptirler. Burada sanatı yozlaştıran şey sanatçının bir ideoloji benimseyip benimsememesi değil, ideolojik propaganda kaygısı ile sanat icra etmeye çalışmasıdır. Elbette gerek Marxist gerek Faşist bir sanatçının eserinde kimi evrensel hakikatler bulunabilir çünkü insansal öz büsbütün yok edilemez.¹⁸ Bu noktada sanat eşyayı aşabilme imkanındır. İdeolojiler hakikate ne kadar uzaksa sanat o kadar yakındır. Sanat eseri eşyayı; sınıfları ırkları, aştığı oranda hakikati yakalayacak hakikati yakaladığı oranda sanat olacaktır.¹⁹ Bu anlamda sanata yaklaşmak demek hakikate yaklaşmak demektir. Sanat eseri evrensel olan insani özü aramaktadır. Bu arayış aslında mutlak olanın arayışıdır. Mutlak olan evrensel olandır. Sanat varolanı değil olması gerekeni özlem duyulanı yansıtmaktadır. Bu anlamda bir arayıştır sanat. Ama aynı zamanda bulamayıştır. Çünkü aranan burada değildir. Kozmik düzendeki eksiklik insansal doğanın mükemmel arayışı ile tezat teşkil etmektedir. Bozulmamış bir öze sahip insan bu eksikliği fark ettiğinden mükemmeli aramaya başlamakta ancak bu eksiklik hiçbir zaman ortadan

¹⁸ - Resulullah Muhammed'e atfedilen bir anekdot'da kendisi "Cahiliye" (İslam tarihi literatüründe İslam öncesi döneme verilen genel ad) şairlerinden birisi için "kendisi müşrik (paganist) fakat şiiri mü'mindir" ifadesini kullanmıştır.

¹⁹ - Irkı, cinsiyeti veya eşyayı birer malzeme yığını olarak görüp bunlardan bazılarını bazılarına tafdil etme gibi amaç taşımamanın sanatla değil belki başka şeylerle ilgisi bulunmaktadır.

kalkmamaktadır. Sanat bir bakıma bu eksikliğin giderilmesine dönük tözsel(cevheri) bir harekettir. Eksiklik oldukça bu hareket varolacaktır. İnsanın mükemmel arayışı bitmeyecek ve sanat daima varolacaktır.

Sanat'ın bu arayışı evrensel bir arayıştır. Hakikat ise mutlak olanı; evrensel olanı içermektedir.

Sanatın Evrensel Boyutu

Sanat'ın hakikatle buluştuğu nokta evrensel boyutunda kendini göstermektedir.

Sanat eserleri insanlara, fikri, bilimsel, sosyolojik; tarihsel bilgiler vermek amacıyla ortaya konulmazlar. Sanat eserleri daha çok insanların duyularıyla (hisleriyle) umutları, özlemleriyle ilgili eserlerdir. İnsanların bu duygularını yansıtmak işlevini görmektedir sanat.

Bu anlamda görüşlerine katılmadığımız, inandıklarına inanmadığımız sanat eserlerinden zevk almamız, insani özelliklerin bir ortak yönünün bulunması sebebiyledir. Evet insanların ortak özellikleri vardır. Yaratılıştan gelen bu ortak özellikler daha çok insanın iç dünyasından kaynaklanan özelliklerdir. Bu özelliklere örnek verecek olursak, şunları söyleyebiliriz; Her baba ölen çocuğu için acı çeker. Ayrılıklar herkes için üzücü ve sancılıdır. Kadın ve erkek arasında oluşan sevgi her insanı bağlayıcı niteliktedir. Vesaire.

Ancak bu ortak özelliklerin yorumlanması, farklı toplumların yapılarına göre değişiklik gösterebilir. Bundan dolayı ben, sanat eserlerini değerlendirirken inançlarımızın tümüyle devre dışı kaldığını söylemek istemiyorum. İnandığımız değerlere taban tabana zıt olan eserlerden zevk almamız mümkün değildir zaten. Fakat sanat böylesi eserlerde yaratılışımızdan kaynaklanan kimi ortak özelliklerin bulunması, bizlerin o eserden zevk alabileceğimiz anlamına gelmektedir. Sosyalist dünya görüşünü benimseyen bir kimse Necip Fazıl'ın veya Sezai Karakoç'un eserlerinden zevk alabileceği gibi, İslam'ı benimseyen birisi de Nazım Hikmet veya Atilla İlhan'ın eserlerinden zevk alabilir. Zevk almamızın temelinde inançlarımızın devre dışı bırakılması söz konusu değildir bana göre. Zevk almak hali kimi insani ve ahlaki değerlerin ortak olması sebebiyledir. Bu ortaklığı büsbütün ortak'lık anlamında kullanmadığım yukarıdaki cümleler dikkate alındığında anlaşılabilir.

Yunus Emre'nin ve Dostoyevski'nin, aynı kişi tarafından zevkle okunmasının kökeninde, insani değerlerin ortak özelliklerinin bulunması yatmaktadır.

Bu noktada sanat değişmez sabit ve mutlak olan hakikatte bizi buluşturmaktadır. Ancak sağlam anlama yetisinin kaybolduğu, insani özün (fıtratın) yozlaştığı ortamlarda sanatta da bir gerileme görülecektir. Özellikle Batı'nın geleneksel değerler (din kanalıyla gelen) den kopuşunun hızlandığı ve insan ilişkilerine sindiği dönemlerde sanat ciddi bir biçimde gerilemiştir. Materyalist-Pozitivist anlayış sanatı metafizik sayarak²⁰ (her şeyi bilime irca etme yaklaşımı ile) bilimsel yöntemle değerlendiremediği kültürel öğelerin hepsini insana yabancı ve düşman ilan etmiştir. Ancak saf materyalizm de mümkün değildir. "Tanrı öldü" diyen Nietzsche (Niçe)nin bile bir at arabası sahibine atlara zulmettiği gerekçesiyle müdahale ettiği anlatılır.

Bu süreçte insansal özün bozulduğu en etkin bir biçimde varoluşçu (existansiyalist) sanatçılar tarafından ortaya konulmuştur. Örneğin Albert Camus'un "Yabancı" adlı eserindeki kahraman'ın annesinin ölümünü umursamazlıkla karşılaması bir bunalımın ve dejenerasyonun ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Burada da sanat kaybedileni aramaktadır. O evrensel, genel geçer insani özü (hakikati) aramaktadır.

Albert Camus Batı'da insanın yok edişini iliklerine kadar duymuş bir yazardır. Dolayısıyla insanın yok oluşunun öyküsünü kazımıştır eserlerinde. İnsan'ın bunalım'a, nihilizm'e, alem'in saçma olduğu görüşüne yönelmesi hep insanı tek boyutlu ele alan secüler yaklaşımın hakim olmaya başladığı bir ortamın sonucudur. Dostoyevski'nin yerinde tespitiyle "Tanrı yoksa her şey mubah'tır" anlayışının insan'ı getirdiği noktayı A. Camus "Veba" adlı eserinde çarpıcı bir biçimde vermiştir. Veba'nın salgın olduğu bir dünyada, bir papaz, bir materyalist ve bir de her ikisinin görüşlerini reddeden birisi anlatılır. Papaz'ın Vebayla savaşması dinî ve ahlâkî sorumluluğunun bir sonucu olmasına karşın, materyalist olan, öldürülme ya da intihar etme arasında bir fark görememektedir. Anlamsız bir dünyada bunun zaten böyle olması gerektiği anlayışındadır. Üçüncü şahıs ise "gününü gün et yarımı düşünme" anlayışıyla mücadeleye kendisini adamamaktadır. ²¹ Vebada bu üç yaklaşımın hayatı yorumlayış biçimi ortaya

²⁰ -Auguste Comte'nin üç hal yasasını hatırlayalım.

²¹-Burada konumuzla direkt ilgisi olmamakla birlikte belki dolaylı ilgisi münasebetiyle(materyalizm sanat ilişkisi bağlamında) Ruhbanlık ve sanat arasındaki ilgiye değinmek de fayda mülhaza ediyoruz.

konulmaktadır. Sanat bu anlamda belli bir işlev görmekte, sanatçı eseriyle belli bir yargıya varmayı denemektedir.

Sanat eleştirilemez, sanat bilimsel olarak ortaya konulamaz derken sanatın hiçbir işlevinin olmadığını söylemek istemiyoruz elbette. İnsana ait bütün etkinliklerin mutlaka belli işlevleri vardır. İşlevler hakkında konuşmakla sanat hakkında yargıda bulunmak farklıdır. İşlevler hakkındaki konuşmamız çoğu kere bilimsel bilgi ve mantıksal çıkarımlara dayanır. Bunları söyledikten sonra sanatın işlevi konusunda bir iki söz söylememiz gerekecektir.

Sanatın İşlevi

Genelde sanatçının dış dünyadan etkilendiği akla gelir de sanat eserinin dış dünyayı ne ölçüde etkilediği fazlaca dikkate alınmaz. Bu konu özellikle "sanat ne işe yarar" sorusuyla gündeme getirilerek sanat eserinin dış dünyaya olan etkisi de bu çerçevede tartışılır; irdelenir.

Sanatın işlevi konusunda çok değişik görüşler dile getirilmiştir. Örneğin Can Grande *"İnsanlığa seslenen şiirimle, yaşayanları acınacak hallerinden kurtarmak; mutluluğa*

Ruhbanlık ve Sanat: Ruhbanlık materyalizm'in tam karşısında bulunmaktadır. O da insan'ın fiziki yönünü ihmal etmiştir. Ancak sanat'tan söz ediyorsak fiziki olandan değil ruhsal olandan söz ediyoruz demektir. Bu anlamda ruhbanlık sanat'ı ortadan kaldırmamıştır. Bugün bir Michelangelo, Leonardo da Vinci gibi bir çok büyük sanatçı hep ruhbanlığın hakim olduğu ortamların ürünüdürler.

İlâhi kaynaklı dinlerin ortak tema'ları bulunmaktadır. Dolayısıyla din'in sanatsal etkinliklerin gelişmesinde etkin ve vazgeçilmez bir yeri olduğuna kuşku yok. Dinî sanat eserlerinde kimi tevhidî unsurların göze çarpması rastlantı değildir.

Örneğin Dostoyevski'nin "Beyaz Geceler" adlı eserinde romanın kahraman'ı gökyüzüne bakar ve *bu kadar güzel gökyüzünün altında bu kadar günahkar insanın bulunmasına* hayret eder, üzülür. Bu tavrıyla insanların kendilerine yaratıcı tarafından bağışlanan güzelliklere karşı nankörlüklerini vurgular.

Bir başka yerde de şöyle bir olayın olduğu anlatılır. Bir yazarın roman kahramanlarından biri ölmüştür. Yazarı üzgün gören arkadaşı, niçin üzüldüğünü sorduğunda; romanın kahramanlarından birisinin öldüğü için üzüldüğünü söylemiş bunun üzerine arkadaşı da "Romamı sen yazıyorsun istersen öldürmezsin" diye hayretle karışık bir ifade kullanmıştır. Bunun üzerine yazar "dostum" demiştir; "kadere ben bile engel olamam ki!"

Buradan anlaşılan sanat eserinin çoğu kere sanatçıyı aşması gerçeğinin yanısıra, ilâhî dinlerin ortak özelliklerinden olan kader anlayışının yansıtılmasıdır.

Ancak Paganizm yüklü dini sanat eserleri de vardır. Örneğin kilise resimlerindeki tasvirler hep pagan anlayışların ortaya konulduğu tasvirlerdir. Bu tasvirleri yapanlar belki büyük sanatçılardır ancak eserleri paganizm'in yansımasıdır.

Materyalizm'in ağırlığını koymaya başladığı dönemlerde ise çaplı sanatçılar yavaş yavaş silinmiştir. Bir dönem ateizm'in devlet felsefesi olduğu Rusya'da sanatçıların nesli tükenmeye yüz tutmuştur. Ortaçağ Avrupası'nın bilim karşıtlığı neyse, Ateizm'in sanat karşıtlığı da odur. Çünkü sanat çoğu kere din'den izler taşımaktadır.

Sanat'a düşmanca bakış, aslında insanın ruhuna düşmanca bakıştır. Din, ruh'u önemserken Ateizm inkâr etmektedir. Dinî bir yön taşıyan her şeyin karşısındadır ateizm, dolayısıyla sanat'ın da karşısındadır.

Bizim insansal etkinlik olarak diyebileceğimiz bütün unsurları (din, ahlak, hukuk, sanat) bir üstyapı kurumu olarak gören ve bütün bu etkinlikleri salt üretim tüketim ilişkilerine bağlayan bir ideolojik yaklaşımın insan hakkındaki bakışının hasarlı olması sanat hakkındaki yaklaşımının da hasarlı olmasını getirecektir elbette.

*kavuşturmak istedim*²² diyor. Demek ki şâir içerisinde bulunduğu toplumun yaşayanlarını acınacak durumda görüyor; onlara şiiriyle seslenerek onları bu durumdan kurtarmaya çalışıyor.

Bazıları ise sanatın işlevini öncelikle insanın kendisinde bulunan güzel hasletlerin ortaya çıkarılması şeklinde ele alıyorlar.

Kimileri ise insanın yaşadığı sıkıntıları, özlemleri, umutları; hüznüleri, vicdan azaplarını dışa dökerek bir nevi hafiflemesi, kendini bulması olarak değerlendiriyorlar sanat eserini.

Goethe'nin "Genç Wertherin Acıları" adlı kitabındaki kahramanı Wertheri intihar ettirerek kendisinin intihar etmekten kurtulduğu anlatılır.

"Kalpazanlarda Andre Gide "Niçin bu kitabı yazdım; onu yazmak gerektiği için. Bütün bunları içimde taşıyaydım sanırım rahat ölmezdim" der.²³

Bu noktada insanın içini dökmesi olarak ortaya çıkmaktadır sanat. Bu da sanatçının soluduğu atmosferle yakından ilgilidir. Sanat eseri kimi zaman insana haz verir; bizi kendimizle yüzleştirir, heyecan uyandırır. En önemlisi de bize kimi ahlâkî yargılar aşılar. Örneğin kötülerle iyilerin mücadelesini anlatan eserler kötülük ve kötülere karşı çıkmak gibi bir ahlâkî tutum kazandırabilir.

Sanatın bir başka işlevi de farketmeyi sağlamasıdır. Hergün önünden geçip gittiğimiz bir ağaç belki bir tabiat manzarasını seyrettikten sonra daha bir dikkatimizi çekebilir. Ayrıca sanatın bir vatan hasreti ve bir hatırlama olduğu da söylenmiştir. "*Dinle ney'den neler hikaye etmede/Ayrılıklardan şikayet etmede*"

Kısacası insanların hakikati idraki salt belli bilgilenme yöntemleriyle değil, sağduyu (vicdan, akl-ı selim) yetisinin uyandırılmasıyla mümkündür. Bu açıdan sanat insanların içsel (vicdani) yanını ortaya çıkarma yolunda bir imkandır.

İnsanın kendisi olduğu dönemde ortaya koyduğu bir imkan olması hasebiyle sanat, insanın kendinden kaçamadığı kendini gizleyemediği bir alandır. Dolayısıyla düşünsel alanda kendini gizleyebilmek mümkünken sanat alanında bu mümkün olmamaktadır. Sanat eseri olarak ortaya konulan kimi ürünlerin gerçekte sanat olmaması insanın kendini gizleme

²² - Estetik ve Ana Sorunları-Suut Kemâl Yetkin, Shf. 66.

²³ a.g.e., Shf. 59.

çabasına sanatı aracı kılmaya çalışması sonucudur. İçinde insanı bulamadığımız ürünler bu açıdan sanat eseri de olamamaktadır. Çünkü bir eserin sanat eseri olabilmesi insanî özden beslenmiş olmasına bağlıdır. İnsani özün örselendiği, yıpratıldığı bir ortamda sanatın ayağa kalkması insanın yeniden dirilmesi anlamına gelecektir. Ve sanat insanı keşfedenler eliyle gerçek anlamına kavuşacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi sağlam anlama yetisini kaybeden insanların sanata anlam biçmeleri ve sanatı sağlıklı bir biçimde değerlendirmeleri mümkün değildir.

Sanatın iletişimsel işlevi de vardır. Sanatın kendine has bir dili vardır. Sanatsal ifadeler bu yüzden bilimsel ifadeler olarak ele alınamaz. Bu noktada sanat insanın konuşma biçimidir ancak bu konuşma günlük ve yerel dil ile; o dilin sınırları içinde kalan bir konuşma değildir. Çoğu kere bu dil bütün insanların anlayabildiği evrensel bir dildir.

Bu çerçevede sanat insanları belli amaçlar dahilinde harekete geçirebilir. Onlara belli hedefler belli çıkış yolları gösterebilir. Onları hayat problemleri karşısında aydınlatabilir. Bir bakıma eğitsel bir vazife ifa eder. Sanat eseri güzel davranışlar kazandırmak ve öğütler vermek için de ortaya konabilir.

Sanat eseri farkına varmadan bize belli şeyler öğretebilir. Sanat'a içkin olan bilgi belli yargılarla şekillenmiş teorik bir bilgi değil, kendine has bir bilgidir. Duygusal bir bilgidir. Teorik bilgi ile ortaya çıkan yargıların sınırlı dünyası, insani duyguların ortak yönlerini açığa çıkaran sanat eseri ile aşılabilmektedir.

Sanat eseri aynı zamanda insanlara haz veren bir işleve de sahiptir. Ayrıca insanın çoğu kere üzerinde düşünmediği kimi temel hakikatler hakkında düşünmesini sağlayan bir özelliği de vardır.

Burada sanat eserinin diğer insansal değerlerden ayrı değerleri bulunduğunu bir kez daha belirtmekte fayda bulunmaktadır.

“1-Duyusal değerler: İlk anda bir sanat eserinin bizde uyandırdığı duygusal durumdur. Örneğin bir şarkının sözlerindeki anlamdan çok onun nağmelerinin bizi saran yönü. Sanat insanlarda belli bir duygu yoğunluğu oluşturur. Duyguları belli yönlere kanalize eder. Dağınık ve dikkatten kaçan bir çok şeyi; yani hayattaki yerine oturmayan oturtmadığımız şeyleri yerine

oturtmaya çalışır. / Sanat insana fark ettirir. Güneşin doğuşundan çok vitrinlere çevrilen gözlere güneşin güzelliğini fark ettirmeye çalışır. Bir kez bile olsun bir gül'ü sevememiş ağlayan bir çocuğun masumluğunu fark edememiş insanlara asli duygularını hatırlatarak suni yaklaşımlardan sıyırmaya çalışır.

2-Formel değerler: Ölçüye ilişkin değerlerdir. Yapı ve doku ilişkisi gibi. Birlik ve bütünlük aranır. Sanat eseri çok yönlü olabilir. Ama bu belli bir uyum içinde olmalıdır. Değilse absürd yaklaşımlara da prim vermek durumunda kalabiliriz.

3-Hayat değerleri: Kimi değerlerimiz hayata ilişkindir.çok iyi bilinen bir olayı hayat gerçeklerinden kopuk anlatan eserlerden bu hayat değerleri ile baktığımızdan dolayı haz almayabiliriz. Gündelik hayatın hayhuyuna dalan insanlar için belki de oldukça önemsiz görülen bir çok ayrıntıyı gündeme getirir sanatçı. Yanı sıra başkalarının çokça önemli saydığı bir olay sanatçı gözünde sıradan ve değersiz bilinebilir. Bu nokta ise hayattan koptuğu; kaçtığı şeklinde değerlendirilebilir.

Ancak yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi sanat üzerinde değerlendirme yapmak, onu eleştirmek ya da ona ödül vermeye kalkışmak sanata darbe vurmaktan öte bir anlam taşımayacaktır.

Sonuç

Sanat hayattan beslenen önemli bir fenomendir. İnsan ne kadar karmaşık ise sanat da o kadar karmaşıktır. Bu yüzden sanatı değerlendirebileceğimiz kesin kriterler bulunmamaktadır. Sanata ödül vermek isteyenler sanatı bir bilim gibi algılama yanılısı içinde olabilirler. Ancak sanatı değerlendireceğimiz kesin kriterler yoksa sanata ödül verme çabası da beyhude bir çaba olacaktır.

O halde ödül sanatçıya verilebilir. Bu da kimi kere siyasi kimi kere ideolojik, kimi kere de ekonomik olabilir. Bu anlamda sanatçıyla verilen ödülün estetik bir değeri ödüllendirdiği söylenemez. Bu ödül en iyimser ifadeyle “sanatçının çabalarını ve alın terini ödüllendirmek” adına verilebilir. O da sanat boyutu ile değil zanaat boyutu ile ilgilidir. Ancak sanatçının ödülü büyük ölçüde hayata katılma coşkusunu yaşamaktan ve bu coşkuyu dışa vurmaktan doğan üretmenin sağladığı içsel huzur olacaktır.

Kaynakça

Hünler Hakkı, Estetiğin Kısa Tarihi, İstanbul 1998

İzzetbegoviç Aliya, Doğu ve Batı Arasında İslam, İstanbul, 1993

Hegel, Estetik, Türkçesi, Nejat Bozkurt, İst. 1982

Yetkin Suut Kemâl, Estetik ve Ana Sorunları, İst., 1979

Hume, A Treatise of Human Nature, London, MDCCXXXIX

Bergson H., Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı, Çev. M .Mukadder Yakuboğlu, İst. 2004